

PETAR STRČIĆ

Protestna spomenica Vrbničana talijanskom
komandantu okupacionih snaga na otoku Krku
godine 1918.

1. Talijani su se na otoku Krku pojavili 15. novembra 1918. god. Toga dana uplovila je u luku grada Krka, glavnog mjesta otoka, jedna talijanska pomorska jedinica; njezini pripadnici su najprije zaposjeli Lučko poglavarstvo. Kotarski odbor Narodnog vijeća SHS za otok Krk obavijestio je istog dana o okupaciji dra Rikarda Lenca, velikog župana za grad Rijeku i okolicu, i zamolio ga da preko Narodnog vijeća SHS u Zagrebu prenese saveznicima protest stanovnika otoka protiv okupacije (1). Talijanski zapovjednik je ubrzo posjetio bivšeg c. k. kotarskog predstojnika i tadašnjeg predstojnika Kotarske oblasti Ernesta Karlavarisa. Predstojnik je bio obaviješten da talijanska vojska dolazi u ime savezničkih država i da je narodu prijateljski naklonjena, da se ima brinuti za red i mir na otoku, za poboljšanje prehrane stanovništva i održavanje morala u narodu (2). Karlavaris je — kao rođeni Kastavac i dobar suradnik Kotarskog odbora Narodnog vijeća SHS na otoku (3) — odlučno prigovorio talijanskom zapovjedniku »(...) da mir nije bio ni gdje poremećen, da je moral naroda visok jer je sretan što se nalazi konačno u vlastitoj nacionalnoj državi, i da prema tome okupacija nije potrebna«. Taj je odgovor u suštini sličan odgovoru predsjednika Kotarskog odbora Narodnog vijeća SHS na otoku Krku Antona Andrijića, koji je svoj protest protiv okupacije otoka uložio talijanskom komandantu (4). Usprkos ovim protestima predstavnika oba vrhovna organa uprave za otok Krk, grad Krk je okupiran i postaje centar okupatorske vojske.

Ovakav, odmah u početku okupacije izražen, nimalo prijateljski stav protiv dolaska talijanske okupacione vojske, što su ga otvoreno pokazali predstavnici a onda i ostali otočani, nije potaknut samo momentalnom političkom situacijom. Izvori takvog stava mogu se tražiti i u tradiciji stoljetne vladavine Mletačke republike (5) i u stanju pod aus-

-
- 1) Bogdan Krizman: Građa o talijanskoj okupaciji Rijeke, Istre i Hrvatskog primorja 1918. godine. Iz »Spisa Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba« u Državnom arhivu u Zagrebu. Jadranski zbornik, Rijeka—Pula 1956, Godina 1, str. 261.
 - 2) Dragovan Šepić: Istra uoči konferencije mira (Talijanska okupacija Istre 1918. i istarski Hrvati). Zbornik Historijskog instituta Jugoslavenske akademije, Zagreb 1961, Vol. 4, str. 361 i 362.
 - 3) Vidljivo iz sačuvanih Spisa Kotarskog odbora Narodnog vijeća SHR u Krku, Historijski arhiv u Rijeci. Dalje: Spisi NV Krk, HAR.
 - 4) D. Šepić, Istra . . . , n. d., str. 362.
 - 5) Otok Krk je pripao Mletačkoj Republici od 1480. do njene propasti 1797. godine.

trijskom vlašću. U drugoj polovini XIX st. izvršeni su čak mjestimični pokušaji talijanizacije i pretvaranja općinskih uprava u talijanaško-talijanske, koje, međutim, nikako nisu uspjevale (6). Duboko ukorijenjeno nespokojstvo Krčana u odnosu na talijanske želje i nastojanja da se talijanskom državnom teritoriju pridruže neka područja nastanjenja jugoslavenskim narodima, pa čak i stari glagoljaški Krk, naročito je dolazilo do izražaja 1918. god. Nije zato čudno da su otočani 1918. god. — bilo gdje da su se nalazili — jednako mislili: oslobodivši se jedne, sačuvati se od druge, nove i još opasnije strane okupacije. Vrbničan dr Dinko Trinajstić, član Jugoslavenskog odbora, uputio je 31. oktobra iz Rima opširniji brzojav Trumbiću (7). U tom času sveopćeg rasula habsburške monarhije i savezničkih razgovora o okupaciji pojedinih dijelova teritorija jugoslavenskih naroda ne spominje direktno svoj Krk. Međutim, taj zastupnik u bivšem Istarskom saboru i istaknuti član političkoga hrvatsko-slovenskog pokreta u Istri u drugoj polovici XIX i početkom XX stoljeća, vrlo dobro je znao da je i najveći otok na Jadranskom moru bio obuhvaćen u većini iredentističkih planova, počev već od zahtjeva s Bassanskog kongresa 1797. g. Na tome kongresu su predstavnici sjeverne Italije zahtijevali da se u novoformiranu Cisalpinsku republiku uklope i svi venecijanski posjedi, dakle i otok Krk (8). Trinajstić u brzojavu traži najhitnije stvaranje provizorne vlade našega ujedinjenog naroda, kako bi se mogli čvršće i organiziranije oduprijeti namjerama Italije. On ističe ono što se i dogodilo u slijedeća dva mjeseca: »(...) naš će narod smatrati neprijateljskim činom zapremanje po talijanskim vojnim silama bilo kojeg dijela Dalmacije i Kvarnera te onih dijelova Istre, Trsta i Gorice, koji su isključivo ili mješovito obitavani našim narodom.« Poznavajući vrlo dobro svoj narod uz sjevernu obalu Jadrana, Trinajstić je siguran da će on, izuzimajući Talijane, istovremeno sa simpatijama i izrazima prijateljstva primiti predstavnike svih ostalih savezničkih vojnih jedinica, u prvom redu francuskih, engleskih i američkih (9).

Iza okupacije glavnog mjesta otoka, periferno smještenog, Talijani nisu odmah niti odjednom krenuli u ostala općinska mjesta. Učvršćujući se u pojedinim centrima, oni su sporo i postepeno zauzimali i okupirali sela susjedna gradu Krku i pojedina obalna mjesta. Predstavnici mjesnih vlasti i narod dočekuju ih odbojno i neprijateljski, i unatoč naknadnih preporuka Kotarskog odbora Narodnog vijeća SHS i Kotarske oblasti, i zalaganja ugleda i autoriteta pojedinih njihovih članova. Nastojanja Kotarskog odbora Narodnog vijeća bila su usmjerena u pravcu stvaranja čim snošljivijih odnosa između stanovništva i talijanske okupacione vojske (10). Međutim, u pojedinim otočkim mjestima, kao na primjer

6) Između ostalih, npr. u jugozapadnom dijelu otoka, u općini Dubašnica. Fran Barbačić: Narodna borba u Istri od 1870. do 1915. godine. (Prema bilješkama iz »Naše Sloge«). Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1961, Građa za noviju povijest Hrvatske, Knjiga 1, str. 43, bilješka 129.

7) Dr Dragoslav Janković — dr Bogdan Krizman: Građa o stvaranju jugoslavenske države (1. I — 20. XII 1918), II tom, Institut društvenih nauka, Odeljenje za istorijske nauke, Serija III — Građa, Beograd 1964, str. 424—425, dokument br. 351.

8) Milan Marjanović: Londonski ugovor iz godine 1915. Prilog povijesti borbe za Jadran 1914—1917. JAZU, Zagreb 1960, Prilozi novijoj jugoslavenskoj historiji, Knjiga 3, str. 3.

9) Janković - Krizman, Građa , n. d., str. 425.

10) Spisi NV Krk, HAR.

u Puntu, već je prvih dana okupacije skoro došlo do oružanog sukoba i proljevanja krvi (11).

Neposredni povod da Talijani ipak ubrzaju okupaciju ostalih otočkih centara krajem mjeseca novembra bile su učestale posjete jedne francuske pomorske jedinice u otočkim vodama i oduševljeni doček s kojim ju je stanovništvo primilo (12). Tako su do 7. decembra Talijani okupirali sva veća mjesta po otoku Krku; jedino je nezauzet ostao Vrbnik (13), koji se nalazi osamljen i isturen na sjeveroistočnoj strani otoka i od većih je mjesta najbliži kopnu. Do tog su dana na otoku, kao i u drugim mjestima Istre, Talijani preuzeli u svoje ruke sve važnije urede: lučko poglavarstvo u Krku, poštanske ustanove s telegrafskim i telefonskim uređajima (14), sve više financijske ustanove, zajedno s novčanim i drugim vrijednosnim sredstvima koja su atekli u njima (15), itd. Ubrzo je započeo i pritisak i na činovnike: u slučaju da žele ostati na svojim radnim mjestima i zadržati službu treba da izvršavaju naloge talijanskih vlasti, odnosno da stupe u državnu službu Kraljevine Italije (16). Istovremeno započelo je i provjeravanje prošlosti službenika. Prema uputstvima vrhovne komande oni službenici koji su nosili pečat nepouzdanosti nisu morali biti zadržani u službi (17). Na otoku Krku su nepouzdati elementi otpušteni (18).

Talijani su na otoku Krku počeli poduzimati odlučnije akcije krajem novembra i početkom decembra, kad su se već biti smjestili i učvrstili u svim većim ili značajnijim mjestima. Svaku priliku koja se pružila Talijani su koristili za izazivanje incidenata, pojačavanje pritiska na stanovništvo i provođenje akcija koje su bile suprotne od onoga što je zahtijevalo stvarno stanje odnosa stanovništva otoka i okupacionih snaga, i na što su ih obavezivali dijelovi tačke 4. ugovora o primirju. Krajem novembra objavljena je od strane zapovjedništva okupacionih snaga na otoku naredba o zabrani sastajanja i kretanja otokom noću, s ograničenjem kretanja van mjesta stanovanja i putovanja van otoka (19). Takve pooštrene mjere bile su u skladu s općom situacijom u pogledu naših krajeva. Naime, na čitavom teritoriju gdje su se susretali istovremeno je dolazilo do sukoba između talijanskih s jedne strane i srpskih i francuskih vojnih organa s druge strane. U isto vrijeme s iznošenjem zahtjeva talijanske Vrhovne komande da se prizna tadašnje stanje okupacije i da se pod okupacionu vlast Italije dodijele nove teritorije jugoslavenskih naroda (20) dolazi i do otvorene, forsirane i značajne podrške malobrojnim pri-

11) Punat u borbi. Dvadeset i pet godina rada organizacije Saveza komunista u Puntu na otoku Krku. Punat 1960, str. 64.

12) B. Krizman, Grada . . . , n. d., str. 261, i iz sjećanja Ivana Volarića, svećenika u p., Vrbnik, o. Krk, i Ivana Pravdice, tajnika Prirodoslovnog muzeja u Rijeci.

13) B. Krizman, Grada . . . , n. d., str. 261.

14) Isto.

15) Spisi NV Krk, HAR.

16) Isto. — Đ. Šepić, Istra . . . , n. d., str. 364. — B. Krizman, Grada . . . , n. d., str. 260.

17) Dr. Milivoj Korlević: Uprava i sudstvo u Istri od 1918. do 1945. Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci, 1954, Svezak II, str. 21.

18) Bilješka predstojnika Kotarske oblasti u Krku Ernesta Karlavariša, 6. decembra 1918. Spisi NV Krk, HAR.

19) Općina Baška, Opći spisi 1918, 178, 2465, Historijski arhiv u Rijeci.

20) Janković — Krizman, Grada . . . , n. d., str. 704, dokumenat br. 618, str. 713—715, dokumenat br. 625. — Bogdan Krizman: Stvaranje jugoslavenske države. Historijski pregled, Zagreb 1958, God. IV, br. 3—4, str. 168—169.

došlim i domaćim talijanskim civilima i talijanašima. Talijanski vojni komandant u Krku i njegovi podređeni izazivaju pogoršanje svojih odnosa s predstavnicima Kotarskog odbora i Mjesnih odbora Narodnog vijeća SHS, s predstavnicima Kotarske oblasti i općinskih organa i s narodom. Osnovni cilj takve akcije bio je: ukloniti obilježje jugoslovenstva na otoku i dati otoku talijanski vanjski oblik u što većoj mjeri. U takvoj situaciji talijanska okupaciona vlast na Krku ubrzavala je nastojanja i pokušaje da uz pomoć talijanskih civilnih došljaka čvršće okupi one pojedine pripadnike talijanske nacionalne manjine u mjestu Krku i naše ljude — talijanaše, koji su bili voljni da se tako organiziraju da ipak sačinjavaju kakvu takvu grupu. Ova grupica — na koju se nije moglo računati da će pridonijeti širenju talijanskog utjecaja ni u samom gradu Krku — bila je prvenstveno potrebna radi saveznika i utiska koji je na njih i nezainteresiranu širu talijansku javnost (21) mogla imati pojava predstavnika »organiziranih« krčkih Talijana na najvećem kvarnerskom i jadranskom, nekadašnjem venecijanskom, dakle talijanskom otočkom posjedu. Ovakva nastojanja i stvarni rad izazivali su i otvoreno nezadovoljstvo stanovnika Krka i stvarali stalne izvore sukoba (22).

2. Vrbničani su bili u stalnom kontaktu s Crikvenicom, a preko nje i sa Zagrebom (23). Među prvima su izabrali na otoku Mjesni odbor Narodnog vijeća SHS (24); pripremali su se za događaje na otoku, pratili njihov razvoj i vrlo živo reagirali na njih. Još prije okupacije Vrbnika, sam odjek glasila da su Talijani zaposjeli neke novčane zavode i zaplijenili zatečena sredstva bio je signal Mjesnom odboru Narodnog vijeća SHS da poduzme organiziranu akciju spašavanja, odnosno sklanjanja novca iz nižeg financijskog ureda koji se nalazio na njegovom području djelovanja (25). Mjere koje su vojne vlasti provodile u Vrbniku u toku okupacije u decembru mjesecu bile su slične postupcima ovih vlasti po čitavoj Istri i na Kvarnerskim otocima (26). Međutim, u takvoj situaciji Vrbničani su pokazivali izuzetnu borbenost. I to ne samo u Vrbniku u trenutnoj situaciji već i svuda na otoku Krku, otocima Kvarnera i po Istri, od samog časa kad je talijanska vojska počela provoditi silom svoje namjere u mnogim mjestima od momenta okupacije. Tako Vrbničan Volarić, župnik u Belom na Cresu, nije pristao da prevede na hrvatski jezik jedan proglaš koji je talijanski komandant na talijanskom jeziku uputio hrvatskom stanovništvu Beloga: Talijanski je zapovjednik grubim načinom riješio pitanje nepokornog Vrbničana: dao ga je već 27. novembra uhapsiti i — vjerojatno se plašeći usputnih sukoba sa stanovništvom — s naoružanom pratnjom odvesti u Cres (27). Drugi Vrbničan, župnik Grga Fugošić, na dužnosti u Čunskom, protestirao je protiv skidanja nat-

21) La Bilancia, Anno LI, Fiume, Mercoledì 18 Dicembre 1918, br. 283, str. 1.

22) Spisi NV Krk, HAR.

23) Isto.

24) Isto.

25) Isto.

26) Opširnije v. u D. Šepić, Istra . . . , n. d.

27) Isto, str. 370.

pisa uklesanih u kamen na crkvi. Uhapšen je bio 3. decembra (28) i odveden u Mali Lošinj.

»U Malom Lošinjju bila je u to doba talijanska manifestacija — izvještava Fugošić 4. XII 1918. — « te su me vojnici odveli najprije pred rulju koja je na mene počela pljuvati, nabacivati se kojekakvim izrazima, te sam skoro životom nastradao. Zatim su me odveli talijanskom komandantu koji me je opsovao i naložio mi da u svojoj župi koja je glagoljska, talijanski misim, talijanski propovijedam te sve funkcije držim na talijanskom jeziku«. Fugošić se nije pokorio tim nalogima i morao je ostaviti svoju župu (29). Narodni svećenici porijeklom iz Vrbnika isticali su se i dalje u otporu protiv talijanskih težnji, pokazujući time visoku svijest u narodnosnom pogledu (30). Upravo je karakteristično da je od 25 crkvenih osoba koje su talijanski okupacioni organi internirali, zatvorili i protjerali s područja krčke biskupije (31) od 1918. dalje, polovica njih bila baš iz Vrbnika (32).

U samom Vrbniku talijanska okupaciona vlast zavela je od početka strogi režim. Kratki i bezobzirni postupak s mjesnim učiteljem, članom Mjesnog odbora Narodnog vijeća u Vrbniku, pokazao je odmah prave osjećaje. Zahtjeve mjesnog komandanta da mu se oslobode prostorije u kojima je učitelj živio i konačno izbacivanje ovog učitelja iz stana Vrbničani su smatrali ne samo za provokativne već i neumjesne, i pretjerane, s obzirom na nedostatak prostora za stanovanje koji je stoljećima akutan u Vrbniku, stisnutom na visokoj stijeni. Međutim, posmatram s te strane, taj događaj mogao bi se ocijeniti i samo kao nehumani gest talijanskog komandanta. Time bi događaj dobio jednostrani vid incidenta. Ali, kad se ima u vidu da je izbačeni čovjek bio hrvatski prosvjetni radnik i uz to još aktivni član Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS, onda taj incident dobija širi značaj. Pogotovu kad se uzme u obzir da je u susjednom selu Garici, koje je administrativno spadalo pod općinu Vrbnik, škola bila pretvorena u kasarnu, iako je u selu postojalo i drugih pogodnih prostorija za smještaj vojnika. I pored protestiranja Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS u Vrbniku takvo se stanje u Garici nije izmijenilo (33). Takav stav prema prosvjetnom radniku i ustanovi bio je u potpunom neskladu s obećanjima koja su prvih dana okupacije javno davali službeni predstavnici Italije počev od suverena Viktora Emanuela na niže (34) i u suprotnosti s prvim naredbama komandanata u pojedinim okupiranim područjima (35). Ali odnos prema školstvu u Vrbniku bio je zato u skladu s praktičnim radom koji su provodili svi

28) Fran Barbačić: Vjerska sloboda Hrvata i Slovenaca u Istri, Trstu i Gorici, Zagreb 1931, str. 29.

29) D. Šepić, Istra . . . , n. d., str. 371.

30) Usp. Danilo Klen: Neki dokumenti o svećenstvu u Istri, Jadranskim institut Rijeka, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1955, str. 15, i Glagoljaš iz Orleca — borac protiv talijanizacije Cresa, Riječka revija, God. II, Rijeka, siječanj-travanj 1953, broj 1—2, str. 70 i 72.

31) Od 1828. godine područje krčke biskupije sačinjavali su svi Kvarnerski otoci, Rab i dio Paga, F. Barbačić, Vjerska . . . , n. d., str. 25.

32) Isto, str. 29.

33) Podaci se nalaze — osim u Spomenici — i u Izvještaju Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS u Vrbniku Kotarskom odboru Narodnog vijeća SHS u Krku, 22. i 23. decembra 1918, Spisi NV Krk, HAR.

34) Vjekoslav Bratulić: Dokumenti o istrebljenju hrvatskih škola u Istri pod Italijom. Jadranski institut Rijeka, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1955, str. 17.

— od najviših do najnižih i civilnih i vojnih okupacionih talijanskih službenika: koristiti svaku mogućnost koja bi mogla pripomoći čim skorijem pretvaranju okupiranih krajeva u talijanske (36).

Može se navesti još nekoliko primjera koji će ilustrirati stanje u Vrbniku u zadnjem mjesecu 1918. godine. Talijani vrijeđaju nacionalne osjećaje Vrbničana porugljivim odnosom prema nacionalnim znakovima (tvrdeći za njih da su mađarski). Oni se narodu obraćaju pogrđnim imenima; pokušavaju unijeti neslogu i izazivaju sukobe između sela Garice i njegovog općinskog centra — »grada« — Vrbnika; preuzimaju dijeljenje živežnih namirnica, samovoljno spuštaju i podižu cijene i prisvajaju namirnice određene za Vrbničane u razdoblju kada je još uvijek vladala glad; pokušavaju smijeniti općinsko zastupstvo i postaviti kompromitirane domaće službenike iz perioda austrijske vladavine na njihova prijašnja radna mjesta; hapse i zatvaraju (37). Ovi primjeri su specifični u odnosu na ostala mjesta na otoku utoliko što je talijanski komandant bio tu energičniji, nepopustljiviji. Taj stav izvirao je iz činjenice što je od većih centara na otoku Vrbnik bio zadnji okupiran. Dok se situacija u ostalom dijelu otoka postepeno zaoštravala, u Vrbniku je sticajem okolnosti bila neobično zaoštrena od samog početka okupacije. Talijanski komandant mjesta radio je od samog početka u skladu s trenutnom političkom situacijom i na otoku i na kopnu, a mještani su bili buntovno raspoloženi i stalno u toku događaja. U ovakvoj situaciji bilo je očito da komandant mjesta ima određeni cilj — zvesti takvo stanje koje bi zahtijevalo grublju intervenciju talijanske vojske i uspostavljanje talijanske uprave baš u starom hrvatskom gradu Vrbniku, rodnom mjestu najpoznatijeg Krčana XIX st. dra Dinka Vitezića, istarskih političara braće Dinka i Matka Trinajstića, borca za očuvanje glagoljice u crkvi dra Frana Volarića i niza drugih.

Mještani Vrbnika smatrali su da na pojačani pritisak u decembru 1818. g. treba poduzeti energičnije akcije. Krajem tog mjeseca naredio je mjesni talijanski komandant da motorni brod »Vitezić«, vlasništvo »Austro-hrvatskog parobrodarskog društva na dionice u Puntici« (38), plovi pod talijanskom zastavom. Može se zamisliti ogorčenje Vrbničana kad su čuli za naredbu da se izvjesi talijanska zastava na brodu koji nosi ime njihovog zaslužnog mještana Dinka Vitezića, osnivača društva »Hrvatski dom« i biblioteke »Vitezić« u Vrbniku, poznatog istarskog preporoditelja, borca za politička, ekonomska i kulturna prava naših naroda Istre u drugoj polovini XIX st., koji je upravo zbog svoje uporne borbe protiv iredentizma na zahtjev Italije 1884. g. bio iznenada penzioniran (39). Oštar je morao biti zahtjev Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS u Vrbniku podnesen upravi parobrodarskog društva, kojim Vrbničani traže da brod »Vitezić« ne istakne talijansku zastavu (40)! (Samim tim se pred-

35) Isto, str. 18.

36) Isto, str. 19 i dalje.

37) V. bilješka 33.

38) Radojica F. Barbačić: Osnutak i razvitak krčkog parobrodarstva. Jadranski zbornik, Rijeka—Pula 1957, God. II, str. 346.

39) P. Strčić: Dinko Vitezić. Istarski mozaik, Pula 1964, br. 3—4, str. 376 i dalje.

40) Dopis Mjesnog odbora u Vrbniku Kotarskom odboru Narodnog vijeća SHS u Krku, 31. decembra 1918, Pisni NV Krk, HAR.

stavničko tijelo Vrbničana snažno i otvoreno suprotstavilo talijanskim vojnim organima i pružilo punu podršku mnogobrojnim pomorcima Hrvatskog primorja koji nisu prihvatili nalog da na svojim brodovima istaknu talijanske zastave (41).

3. Krajem decembra poduzeli su Vrbničani još jednu značajnu akciju koja nam omogućuje da jasnije sagledamo stanje Vrbnika od dolaska Talijana. Ta akcija — opširniji pismeni protest komandantu talijanskih snaga na otoku Krku — prilično plastično ocrtava položaj našeg naroda u Vrbniku pod talijanskom okupacijom 1918. godine. Protestnu spomenicu zajednički su potpisali članovi Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS i Glavarstvu općine u Vrbniku. Tekst je napisan pisaćom mašinom 30. decembra, a upućen je u Krk sljedećeg dana. Istog dana, 31. decembra, primljen je u Kotarskom odboru Narodnog vijeća i u Kotarskoj oblasti. Predstojnik Karlavaris zamoljen je da tekst spomenice saopći Vittoriju Turu, poručniku korvete u Krku (42).

Spomenica je (zavedena pod: K Br 101 ex 18) nađena među dokumentima Kotarskog odbora Narodnog vijeća SHS u Krku, koje je sačuvao Vrbničan Mate Polonijo, tajnik i jedan od osnivača Vijeća. Polonijo je 1918. g. bio kancelar u Ordinarijatu krčke biskupije, gdje se nalazilo sjedište Kotarskog odbora; 1919. godine interniran je od talijanskih vlasti na Sardiniju (43). On je 6. oktobra 1954. poklonio svežanj spisa o radu Narodnih vijeća na otoku Krku Historijskom arhivu u Rijeci, gdje se ti spisi još i sada nalaze.

Tekst spomenice glasi:

»Gospodin
Vittorio Tur
tenente di corvetta

K r k

Smatramo svojom dužnošću izvijestiti Vaše Gospodstvo o postupku podčinjenog Vam časnika g. Giovanni Stangarone, zapovjednika talijanske čete u Vrbniku.

Čim je došao ovamo opć. glavarstvo uljudno ga primilo i išlo mu u svemu na ruku. Ponudili mu stan za čete u lijepoj zgradi, gdje je smještena financijska straža. Pregledao ga te bio zadovoljan. Iza nekoliko sati, nezna se zbog čega, nije htio te kuće, nego tražio od općine, da mu izprazni kuću u kojoj je stanovao učitelj Rubinić (44), jer da bi htio ima-

41) Popis rukovodećeg kadra na brodovima koji nije htio ploviti pod talijanskom zastavom prenosi Radojica F. Barbalić: Brodarstvo Rijeke kroz vijekove, Zbornik Rijeka, Matica hrvatske, Zagreb 1953, str. 110, bilješka 77, iz »Primorskih novina«, 1918, br. 275 od 30. novembra i br. 278 od 4. decembra. O problemu dijela bivše austro-ugarske trgovačke mornarice koja je bila vlasništvo pripadnika jednog od naših naroda i po sastavu posade skoro čitava jugoslavenska v. Branko Kojić: Rijeka i podjela Austro-Ugarske trgovačke mornarice, Jadranski zbornik, Rijeka—Pula 1958, God. III, str. 275 i dalje.

42) Dopis Mjesnog odbora u Vrbniku Kotarskom odboru Narodnog vijeća SHS u Krku, 31. decembra 1918, Spisi NV Krk, HAR.

43) Mate Polonijo: Stamparija »Kurykta« u Krku, Jadranski zbornik, Rijeka—Pula 1962, God. V, str. 120.

44) Matko Rubinić, učitelj, nije bio rodom iz Vrbnika. Potpisao je spomenicu u svojstvu člana Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS u Vrbniku.

ti na svoje raspolaganje čitavu kuću u kojoj bi bila smještena momčad i on sam. Kad mu se i u tome udovoljilo do nekoliko dana došao u općinski ured zapovjednik odjela u Dobrinju Giovanili i zatražio dvije sobe za njega i g. Stangarone. Očito je da hoće time stavljati općinu u nepriliku, jer je poznato svima, da u Vrbniku nema dovoljno ni prostih stanova za domaće kućanstvo, akamo li luksurioznih soba, kakve bi htjela spomenuta dvojica (45).

Osobito pak je čudnovato postupanje g. Stangaronea kod aprovizacije. Svagdje na otoku dijele pučanstvu hranu mjesni odbori aprovizacijoni, a spomenuti je gospodin vrbničkom odboru aprovizacije, koji je i ujedno i općinski odbor uzeo ključeve skladišta i stao sam dijeliti. Od kotarske oblasti u Krku dobili smo nalog, da dodjemo dignuti u Krk brašno odredjeno za Vrbnik i ujedno cijene uz koje se ima to brašno davati. Ne malo se začudismo, kad je došao g. Stangarone u opć. ured i zatražio ključeve od skladišta. Tim više se začudismo, kad je u Krku izričito rečeno i naglašeno, da za sve garantira općina; a kako može općina garantirati i jamčiti za dijeljenje, kod koga ne sudjeluje. Ovim ponovno naglašujemo, da ovdašnji opć. odbor ne prima na se nikakve odgovornosti ni glede računa ni glede dijeljenja hrane.

Sa strane tog vrhovnog zapovjedništva bilo je svojedobno izjavljeno da tal. okupacijone čete neće dirati u administrativne poslove općina, a kad tamo, vidimo, da se one i te kako pačaju — barem u Vrbniku — u opć. poslove, te time pobuđuju opće zgražanje pučanstva.

Kad je počeo rečeni g. tenente dijeliti brašno, zatražio je od općine (izkaz i — prekríženo, op. P. S.) popis obitelji te izkaz najsiromašnijih u općini. Sa strane općine dodijelilo mu se jednog povjerenika, koji pozna sav puk ali tog je treći dan jednostavno otprovio, očito za to, da ne bude svjedokom njegovog razbacivanja brašnom i somovoljnog dijeljenja.

Brašno je dijelio prvi dan do podne uz cijenu od K 1.10 a popodne krušno brašno po K 1.10 a bijelo K. 1.50. Slijedeći dan povisio je opet cijene te davao krušno brašno po K 1.20 a bijelo po K 1.80 kg.

Dijelio je po svojoj volji i davao mnogima više nego im je išlo; na vagu se nije skoro ni pazilo te su neki dobili po dva, tri i pet kg. više a neki i manje od onoga što ih je išlo. Brašno se rasipalo na sve strane i nosilo ga se iz skladišta i po danu i po noći.

Dijelilo se dosada samo 5 kg. po osobi, a imalo bi se dijeliti barem 10 kg.

Obitelj Vrbničkog poštanskog činovnika broji tri člana, a kod djeljenja brašna dao mu je zapovjednik za četiri osobe i još k tomu samo bijelo brašno, dok su ostali dobivali malo jednoga malo drugoga brašna. U medjelu pako vidjelo se, da su vojnici ponesli punu vreću brašna u poštanski ured, što je ljudima upalo u oči. Isto tako dobio je više nego mu je išlo i bivši opć. načelnik (46) i to sigurno s razloga, što se ova dvojica laskaju ovdješnjem zapovjedniku ogovarajući sadašnji opć. odbor.

45) Vrbničani su tek početkom ovog stoljeća intenzivnije počeli graditi stambene zgrade van mjesnih zidina. Nestašica stambenog prostora osjeća se još i danas.

U kratko se mora reći, da g. Stangarone dijeli hranu prema nekim simpatijama radi česa je cijelo pučanstvo ogorčeno i traži, da se takvom postupku učini kraj.

Iz Krka smo obavješteni da je mjesnoj aprovizaciji doznačeno nešto riža, kave i sladora. To je u Vrbnik i prispjelo i bilo izkrcano u skladištu aprovizacije, ali odmah sutra dan preneseše to vojnici u svoju kasarnu te narod dvoji, da će od toga svi imati koristi.

Do sada su neki pojedinci bili u vojničkoj kasarni i odnijeli kući živežnih namirnica. Ovdješnja posada najme daje u zamjenu brašno i riže za primjer za meso, za zečeve, za kokoši i t. d. i to u tako obilnoj mjeri, da je svima sumljivo: za jednog zeca n. p. 15 kg. brašna, za pijetlića 10 kg. i t. d.

A kako što je bilo neprimliko za stan u (Garici — prekrizišno, op. P. S.) Vrbniku, tako je i na Garici. Čim je vojništvo stiglo na Garicu izpraznilo je samovoljno tamošnju školu. Općinsko poglavarstvo poduzelo je sve, da se ta škola očisti, jer na Garici imade više drugih mjesta gdje bi se vojništvo moglo smjestiti. G. je Stangarone dva tri puta izjavio da će odmah školu izprazniti ali do danas to nije još učinjeno. Dalo mu se na raspolaganje tri kuće, ali on kao da voli e je škola zapremljena. Općinski upravitelj već više puta intervenirao radi škole na Garici a postigao nije ništa, jer g. Stangone danas reče jedno sjutra drugo, to molimo, da to zapovjedništvo što prije učini red.

Spomenuti časnik umješao se i u čisto opć. poslove (a — prekrizišno, op. P. S.) što se barem na ovom otoku još nije čulo. On bi htio (učiniti — prekrizišno, op. P. S.) uspostaviti općinsko zastupstvo koje bijaše pred 6. godina izabrano, a početkom novembra teg. god. bijaše jednodušno od puka srušena, jer se za vrijeme austrijskog apsolutizma pokazalo posve (robskim — prekrizišno, op. P. S.) servilnim prema apsolutističkom režimu a na štetu i sramotu pučanstva. Bivši opć. načelnik J. Harbić najomraženiji je čovjek u Vrbniku a tog čovjeka — neznamo zašto — htio bi ovdješnji zapovjednik uskrisiti.

Kušao je to učiniti tako, da je u subotu na 10. sati u jutro pozvao na sastanak u svoj stan njega i još nekoliko sličnih njemu. Odazvala su mu se i došla na taj sastanak samo trojica iz cijelog Vrbnika, jer par analfalbeta i »junaka iz Grdnja« (47) ne može se ubrojiti. Radi tog sastanka pobunio se cijeli Vrbnik te je toga dana — što nije još dosada nikada — šetala mjestom patrula od 6. naoružanih mornara i jednog vojnika na konju koji je medju osalim prevalio jedno dijete, koje je ostalo živo pukim slučajem. Uzbunilo se i staro i mlado, jer su oni, koji su prisustvovali sastanku rasturili glasine hvastajuće se, da će oni preuzeti odmah

46) Josip Harbić.

47) Podvučeno u Spomenici. — Grdnje ili Grnje je jedan od rijetkih cjelovitijih šumskih pronastanava na otoku Krku. Bile su državna svojina, a nalaze se u prostoru između nekadašnjih općina Vrbnik i Dobrinj, odnosno između sela Garica, Kras i Resika. Stanovnici tih triju sela došli su u sukob s novim organima vlasti 1918. — Narodnim vijećima — zbog sječe šume. Talijanski vojni organi iskoristili su situaciju i pokušali da interveniraju u svoju korist. Usp. bilješku P. Strčić: Sukob mještana sela Krasa, Garice i Resike na otoku Krku 1918. g. s novim organima vlasti oko sječe šume »Grnje«. Jurina i Franina, Kalendar Pododbora Matice hrvatske u Rijeci za 1965, str. 133.

općinu i aprovizaciju u svoje ruke. Radi toga iste večeri i sutra dan dali su mladići ovoga mjesta oduška ogorčenju čitavog Vrbnika i polupali na dvim kućama par stakala, što se mora dakako požaliti.

Sigurno je, da to toga nebi bilo došlo da nije bilo spomenutog sastanka. Zapovjednik ogorčen, da se narod buni zbog tog sastanka, dao je u noći od nedjele do ponedjelak uapsiti 7. mladića, koje je slučajno našao na ulici i dao ih danas konopom vezane odvesti u Krk, što jamačno ne djeluje pomirljivo na puk.

Potužiti se moramo na cijeli postupak spomenutog zapovjednika radi njegovog haranguiranja protiv mjesnih predstavnika. — Poslao je općini proglas o raspustu narodne straže na tako uvredljiv način koji ne dolikuje predstavniku Velike Italije. Iste nedjelje kad je raspustio mjesnu narodnu stražu preuzeli su redarstvenu službu talijanski vojnici. U večer oko 9. sati čuo se hitac pred krčmom u kojoj su se nalazili vojnici, koji se nijesu na taj hitac ni maknuli, premda je bila njihova dužnost stvar istražiti, jer su bili u službi, a puške odložili u kut gostione.

Jučer se je sa strane općine javno na trgu pozvalo roditelje, da opomenu svoju djecu, nek se ne zgrću i ne buče oko vojničkog stana, a to učinilo, da se nebi dogodilo kako prošlih dana, da je jednog dječaka sam zapovjednik izuškao, a dvojicu u konobu zatvorio. Radi te javne opomene pozvao je zapovjednik k sebi općinskog poslužnika i potužio se što se to javilo, jer da želi da budu djeca oko njih.

Iz svega se vidi, da on hoće bez ikakvog razloga samo da izazivlje sukobe s općinom nebi li kako našao povoda, da sadašnju općinsku upravu zamjeni drugom.

Odbor Narodnog Vijeća SHS

u Vrbniku dneva 30 prosinca 1918
(presjednik — prekriženo, op. P. S.)

Milovčić Pavao
Pop Jerko Gršković

Jak. Maračić
Rubinić Matko

J. Gršković
Matej Oršić

G l a v a r s t v o o p ć i n e

Vrbnik, dne 30 prosinca 1918
(upravitelj — prekriženo, op. P. S.)

Glavarstvo općine — Vrbnik (48)

J. Gršković
Ostrogović
Harbić Antun«

48) Okrugli pečat s natpisom i slikom.

RÉSUMÉ

»Spomenica« de protestation des habitants de Vrbnik au commandant des forces occupatrices italiennes dans l'île de Krk en 1918.

L'armée italienne occupa le 15 novembre 1918 Krk, la plus grande île de l'Adriatique, malgré les protestations des autorités du pouvoir du nouvel État des SHS. Toute la population de l'île (quelques adeptes italiens dans la ville de Krk à part) avait une haute conscience de sa nationalité, les projets irrédentistes et impérialistes lui étant bien connus, dans lesquels figurait l'île de Krk. Les habitants de Krk font un accueil hostile à l'envahisseur. Les Italiens trouvent devant toutes sortes d'obstacles dans leurs préoccupations de donner à l'île la forme extérieure la plus italienne. Entre autres les habitants de Vrbnik, qui fut le dernier occupé des lieux importants, y résistèrent d'une façon particulière. Ils présentent le 30. XII 1918 au commandant leur »spomenica« (une sorte de pétition solennelle), en y exposant avec détail la situation pénible de Vrbnik depuis l'occupation et depuis les activités italiennes (offenses dans leur sentiment national, tentatives de discorde entre les habitants de Vrbnik et du village voisin Garica, usurpation des vivres destinés à Vrbnik, attitude à l'égard des écoles, arrestations) qui révélaient leur intention fondamentale: établir à Vrbnik une situation qui exigeât une intervention plus rude de l'armée italienne et introduction de l'administration italienne dans ce vieux lieu croate de Vrbnik.